

Santrauka

Šiame regioninio lygmens vertinime vertinama Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (ERPB) veikla Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje 2016-2024 m. laikotarpiu. Jame taikomas šalies lygmens metodas su regionine perspektyva, atspindintis bendras Baltijos šalių, kaip mažų, pažangių pereinamojo laikotarpio ekonomikų, ypatybes ir svarbų regioninės veiklos vaidmenį ERPB portfelyje. Vertinimą atliko Nepriklausomas vertinimo departamentas (IEvD), siekdamas suteikti informacijos rengiant kitas šalių strategijas, kurios turi būti patvirtintos 2026 m. Jame buvo įvertintas Banko aktualumas, papildomumas, veiksmingumas ir efektyvumas, daugiausia dėmesio skiriant jo indėliui į sisteminius pokyčius ir jų tvarumą.

ERPB strateginiai užmojai buvo aktualūs, bet ne visiškai įgyvendinti

Banko šalių strategijos buvo gerai suderintos su pagrindiniais Baltijos šalių pereinamojo laikotarpio poreikiais, visų pirma, su perėjimu prie žaliosios ekonomikos, energetiniu saugumu ir kapitalo rinkų plėtra bei gilinimu. Šiais prioritetais buvo sprendžiami tokie struktūriniai suvaržymai kaip priklausomybė nuo energijos importo, nepakankamai išvystytos kapitalo rinkos ir ribota finansavimo šaltinių diversifikacija, kurie neigiamai veikia privataus sektoriaus augimą ir konkurencingumą. Nors strateginis aktualumas buvo didelis, pirmuoju strateginiu laikotarpiu buvo vėluojama įgyvendinti prioritetus, o dalis numatytų veiklų nebuvo įgyvendintos. Antruoju laikotarpiu veikla išsiplėtė ir suintensyvėjo, išaugo investicijų apimtys, daugiau dėmesio skirta ekologiškumui ir atsparumui. Tai lėmė dinamiškai besikeičiančios aplinkybės, o didėjantis saugumo spaudimas ir gynybos išlaidos ateityje kelia naujų strateginių ir finansavimo iššūkių.

Veiklos rezultatai Baltijos šalyse tik iš dalies atspindėjo strateginių užmojų mastą, ypač pirmuoju strateginiu laikotarpiu

ERPB ABI įgyvendinimas Baltijos šalyse buvo netolygus – didžioji veiklos dalis buvo nukelta į antrąjį strateginį laikotarpį ir koncentruota Lietuvoje, kuriai teko daugiau nei pusė visų investicijų apimčių. Įsitraukimas skyrėsi tarp šalių: Lietuva pasižymėjo plačiausiu ir labiausiai subalansuotu portfeliu, Estijoje veikla labiau orientuota į finansų institucijas, o Latvijoje ji buvo mažiausia ir labiausiai priklausoma nuo regioninių kanalų. Be kapitalo rinkų (įskaitant nuosavybės fondų segmentą) ir tvaraus finansavimo, politinis dalyvavimas buvo ribotas. Veikla dažnai buvo vykdoma atsižvelgiant į galimybes, ypač pirmuoju strateginiu laikotarpiu, o tai atspindėjo pasirengimą sandoriams ir atsargų polinkį rizikuoti, o ne sistemingą orientavimąsi į privalomus pereinamojo laikotarpio apribojimus.

Nuoseklus regioninis ERPB požiūris buvo svarbus ir reikšmingas plėtojant kapitalo rinkas, tačiau nebuvo taikomas kituose sektoriuose.

Nuo 2016 m. Bankas buvo vienas pagrindinių kapitalo rinkų integracijos į bendrą visos Baltijos jūros regiono rinką variklis, vykdydamas nuoseklų politinį dialogą, teikdamas techninę pagalbą ir užtikrindamas regioninį koordinavimą. Pastangos buvo nukreiptos į mažų rinkų susiskaidymo mažinimą skatinant bendras sistemas, priemones ir standartus, suderintus su ES ir nacionalinėmis strategijomis. Suinteresuotosios šalys itin vertino ERPB patikimumą ir koordinatoriaus vaidmenį skatinant reformas, įveikiant vidaus pasipriešinimą ir parodant, kaip regioniniu mastu koordinuojama veikla gali padėti paskatinti rinkos plėtrą.

ERPB papildomumas Baltijos šalyse atspindėjo besikeičiančias aplinkybes, rinkos spragas ir selektyvų veiklos modelį

ERPB finansinis papildomumas Baltijos šalyse labai priklausė nuo aplinkybių ir smarkiai išaugo po 2022 m., kai dėl geopolitinių sukrėtimų, sankcijų ir griežtesnių finansavimo sąlygų padidėjo anticiklinio, su rizika susijusio kapitalo paklausa. Pusė visų dešimties metų investicijų buvo pasirašyta 2023-25 m. Iki 2022 m. papildomumas energetikos ir infrastruktūros srityse daugiausia buvo katalizuojantis ir mažėjo gilėjant rinkoms, tačiau išliko stiprus privataus ir rizikos kapitalo srityse dėl struktūrinių finansavimo pritraukimo apribojimų. Po 2022 m. ERPB tapo labai svarbiu kai kurių energetikos ir infrastruktūros sandorių dalyviu, plėsdamas nuosavo kapitalo, ilgalaikės skolos ir rizikos mažinimo priemones. Apskritai brandžiose Baltijos šalių rinkose didžiausia ERPB vertė yra ne vien investicijų mastas, bet ir selektyvus, novatoriškas struktūrizavimas, pirmojo tipo finansinės priemonės, parama valdymui ir patikimumas.

Sėkmingas įgyvendinimas grindžiamas dalyvavimu vietos lygmeniu ir kruopštumu, tačiau reikia didinti veiklos efektyvumą

Pagrindinis ERPB konkurencinis pranašumas yra dalyvavimas Baltijos šalyse, nes jis leidžia gerai suprasti vietos politinę ekonomiką, valdymą ir investavimo sąlygas. Suinteresuotosios šalys vertina Vilniaus regioninio biuro ir Taline bei Rygoje reziduojančių bankininkų kompetenciją ir prieinamumą, kad būtų galima veiksmingai bendradarbiauti, koordinuoti veiklą ir užmegzti ryšius. Taip pat klientai vertina Varšuvos regioninio centro ir būstinės Londone komandų kompetenciją ir kasdienį bendravimą su jomis. Tačiau veiklos efektyvumą riboja sudėtingi, lėti ir biurokratiniai procesai, konservatyvi rizikos praktika įprastiniuose sandoriuose, ribotas skaidrumas klientams ir vidinės struktūros, kurios mažina operatyvumą, nepaisant didelio techninio griežtumo ir patikimumo.

Pastaraisiais metais Baltijos šalyse pradėta didinti atsinaujinančiųjų išteklių naudojimo mastą, o Lietuvoje įvykdytos tvaraus finansavimo reformos davė pirmųjų ekologiškų rezultatų

ERPB parama prisidėjo prie reikšmingo atsinaujinančiosios energijos pajėgumų didinimo visose Baltijos šalyse, ir nepaisant anksčiau nustatytų strateginių prioritetų, po 2022 m. įgyvendinimas daugiausia paspartėjo. Apie 1891 MW atsinaujinančiosios energijos pajėgumų yra susiję su ERPB remiamais projektais, nors priskyrimas yra orientacinis, o ne proporcingas. Didžiausias poveikis pastebėtas Latvijoje, kur ERPB investicijos beveik padvigubino nacionalinius saulės ir vėjo energijos pajėgumus, palyginti su nedideliu jų skaičiumi dėl istoriškai susiklosčiusio atsinaujinančiosios energijos reguliavimo neapibrėžtumo šalyje. Lietuvoje ir Estijoje ERPB sustiprino ir taip didelį vėjo energijos naudojimą sparčių permainų laikotarpiu. Rezultatai dar gana nauji ir dažniausiai projektinio lygmens, todėl sisteminio poveikio įrodymai riboti. Be energetikos, ERPB prisidėjo prie Lietuvos tvaraus finansavimo sistemos stiprinimo ir investavo į kelis suderintus projektus, kurie, kai bus visiškai įgyvendinti, padės gerokai sumažinti išmetamų šiltnamio efekta sukeliančių dujų kiekį ir padidinti energijos vartojimo efektyvumą, ypač pastatų sektoriuje. Ji taip pat padėjo Vilniui, kaip pirmajam Baltijos jūros žaliajam miestui, sukurti ankstyvą institucinį ir finansinį pagrindą, nors apčiuopiamų rezultatų miestų lygiu vis dar nėra. Be to, tolesnis dalyvavimo Žaliųjų miestų programoje gilinimas gali priklausyti nuo esamų savivaldybėms taikomų fiskalinių taisyklių pakeitimų.

Privačiojo ir (arba) rizikos kapitalo fondų veiklos rezultatus įvertinti sunkiau, o kapitalo rinkų plėtros rezultatai aiškiau susiję su reguliavimo ir rinkos infrastruktūra, o ne su sandorių apimtimis

Įvertinti ERPB remiamų privataus ir rizikos kapitalo fondų poveikį inovacijoms ir žinių ekonomikai Baltijos šalyse yra sudėtinga dėl nepakankamai aiškiai neapibrėžtų silpnų perėjimo būdų ir ribotų rodiklių. Nors 81 įmonė gavo investicijų iš ERPB remiamų fondų (poveikio vertinimas subskolininkų lygmeniu neįėjo į šio vertinimo apimtį), o du Baltijos šalių „vienaragiai“ taip pat pasinaudojo ERPB parama, sąsajos su inovacijų rezultatais lieka neaiškios, o tarptautinių investuotojų pritraukimas nuosavo kapitalo fondų srityje buvo ribotas. Kartais Bankas, turėdamas sėkmingų vietos kapitalo sutelkimo pavyzdžių, buvo pagrindinis investuotojas, tačiau pirmenybę teikė veikiau jau įsitvirtinusiems, o ne pirmą kartą įsteigtiems fondams. Be nuosavo kapitalo, ERPB reikšmingai prisidėjo prie kapitalo rinkos plėtros, palaikydamas politinį dialogą, stiprindamas gebėjimus ir investuodamas į padengtas obligacijas, pakeitimą vertybiniais popieriais, žaliąsias obligacijas ir pirminį viešą akcijų siūlymą energetikos sektoriuje. Šios pastangos davė apčiuopiamų, bet dažnai ankstyvosios stadijos, netolygių ar grįžtamų rezultatų, o ilgalaikis pagerėjimas buvo labiau susijęs su valdymu ir instituciniais gebėjimais nei su rinkos gilumu ar likvidumu.

Rekomendacijos

Rengdamas naujas Estijos, Latvijos ir Lietuvos šalių strategijas, Bankas turėtų apsvarstyti keletą pakeitimų, pagrįstų patirtimi, įgyta per pastaruosius dešimt metų vykdant projektus. IEvD pateiktos dvi strateginės ir dvi veiklos rekomendacijos.

Strateginės:

1. Ateinančiu strateginiu laikotarpiu Bankas turėtų pasinaudoti savo, kaip patikimo trijų Baltijos šalių vyriausybių patarėjo ir iniciatoriaus regioninių kapitalo rinkų srityje, pajėgumais ir panaudoti šiuos privalumus tose srityse, kuriose regioninis požiūris yra pagrįstas ir labai papildomas, pavyzdžiui, aiškiai apibrėžtose tvarios infrastruktūros ir energetikos srityse.

2. Įtraukti aiškų strateginį papildomumą, kuriame būtų aiškiai apibrėžtas numatomas Banko vaidmuo kitu strateginiu laikotarpiu.

Veiklos:

3. Nustatydamas savo šalies strateginius prioritetus kitam ciklui, Bankas turėtų peržiūrėti savo rizikos apetitą kaip dalį būsimų investicijų į Baltijos regionui skirtus nuosavo kapitalo fondus, įskaitant dėmesio pirmiesiems fondams laipsnį. Be to, jis taip pat turėtų paaikškinti savo ketinimus ir pagrindinius veiksmus, kuriais siekiama pritraukti tarptautinius institucinius investuotojus. Imantis abiejų veiksmų turėtų būti atsižvelgta į besiformuojančias spragas ir dinamišką regiono kontekstą.
4. Svarstydamas tolesnę Žaliųjų miestų programos plėtrą Baltijos šalyse arba gerindamas esamą dalyvavimą Vilniuje, Bankas turėtų derinti šiuos veiksmus su parama Lietuvos, o galbūt ir Estijos bei Latvijos vyriausybėms priimant teisinius pakeitimus, kurie leistų savivaldybėms ir jų įmonėms pritraukti lėšas subnacionalinėje skolos vertybinių popierių rinkoje.